

Русалка

Олександр Пушкін

РУСАЛКА

Сцена 1. Берег Дніпра. Млин

Сцена 2. Князівський терем

Сцена 3. Світлиця

Сцена 4. Дніпро. Ніч

Сцена 5. Дніпрове дно

Сцена 6. Берег

БЕРЕГ ДНІПРА. МЛИН

Мельник. Його дочка

Мельник

Ох, то-то всі ви, молоді дівчата,
Всі ви дурненькі! Вже як нагодився
Вам чоловік завидний, не простий,
Так ви б його вже й при собі тримали.
А чим? Поводженням розумним, чесним;
Заманювать суворо чи ласкаво,
Та обережно, словом на здогад,
Щось кинуть про заручини,— а більше
Оберігать свою дівочу честь,—
Той скарб неоцінімий; бо вона ж
Мов слово,— раз упустиш, не повернеш.
Якщо ж нема надії на весілля,
То все-таки, у всякім разі можна
Бариш для себе мати,— чи на користь
Батькам щось викрутить; подумать треба:
"Не вічно ж буде він мене любить,
Чи балувать мене".— Та ні! Куди
Вам помишлять про діло! Не до того!
Ви зразу ж одурієте; ви раді
Виконувать всі примхи задарма;
Ви цілий день ладні висіть на шиї
У милого дружка,— а милий друг,

Дивись, і зник, і слід пропав, а ви
Лишилися ні з чим. Ох, ви ж, дурненькі!
Чи не казав тобі я сто разів:
Дивись-но, дочко, і не будь дурною,
І при нагоді щастя не прогав,
Не відпускай ти князя, та спроста
Не загуби сама себе.— Що ж вийшло?
Сиди тепер та вічно плач об тім,
Чого вже не повернеш.

Дочка

А чому то
Гадаєш ти, що кинув він мене?

Мельник

Як-то чому? Хіба ж то раз, бувало,
Він до млина за тиждень приїздив?
Га? всякий божий день, а як коли
То й двічі в день,— а потім рідше й рідше
Став наїздить,— і ось дев'ятий день,
Як ми його не бачили. Що скажеш?

Дочка

Він зайнятий; чи мало в нього діла?
Він, бач, не мельник — і вода за нього
Робить не буде. Часто він твердить,
Що над усі труди його найважчі.

Мельник

Так, вір йому. Коли князі працюють,
Який в них труд? Лисів, зайців цькувати,
Бенкетувати, ображать сусідів
Та вас, дурненьких, хитро підмовлять.
Він сам працює, просто жаль дивитись!
За мене, бач, вода!.. Мені ж спокою
Нема ні вдень, ані вночі, а глянеш:
І тут і там щось лагодити треба,

Де гниль, де теча.— От як би ти в князя
Та випросила на перебудову
Хоч трохи грошенят, було б до діла.

Дочка

Ох!

Мельник

Що з тобою?

Дочка

Те! Я чую тупіт
Його коня... Він, він!

Мельник

Отож дивись,
Не забувай моїх порад, подумай...

Дочка

Ось він, ось він!
(Входить князь. Конюший відводить його коня)

Князь

День добрий, друже мій,
День добрий, мельнику.

Мельник

Ласкавче наш,
Уклінно просимо. Давно, давно
Не бачили твоїх очей ми світлих.
Піду тобі зготую частування.
(Виходить)

Дочка

Ах, зрештою про мене ти згадав!
Чи сорому не мав так довго мучить
Мене пустим чеканням безсердечним?
Чого мені на думку не спадало?
Яким себе я не лякала страхом?
То думала, що кінь тебе заніс
В болото, а чи в прірву, що ведмідь
Тебе в дрімучім лісі подолав,
Що хворий ти, що розлюбив мене.
Та слава богу! Жив ти і здоров,
І любиш ти, як і раніш, мене;
То ж правда?

Князь

Правда, як раніш, кохаю.
Ні, ще палкіше, як раніш.

Вона

Проте
Сумуєш; що з тобою?

Князь

Я сумую?
Тобі здалося це — ні, я веселий
Завжди, коли тебе побачу.

Вона

Ні.
Коли веселий ти, то сам здаля
Летиш і кличеш — де моя голубка,
Що поробля вона? Тоді цілуєш,
Запитуєш: чи рада я тобі,
Чи виглядала й ждала так порану.
А нині: слухаєш мене ти мовчки,
Не обнімаєш, не цілуєш в очі,
Ти чимось заклопотаний. А чим же?
Чи то на мене гніваєшся ти?

Князь

Не хочу прикидатися даремно.
То правда: в серці я ношу печаль
Важку-важку — і ти її не можеш
Ні ласками любовними розвіять,
Ані полегшити, ні поділить.

Вона

Та боляче мені не сумувать
З тобою разом — щиро все повідай.
Дозволиш — буду плакати; не дозволиш —
Ні слізкою не буду докучать.

Князь

Нащо баритись? Чим скоріш, тим краще.
Ти знаєш, люба, що нема на світі
Блаженства вічного: ні знатний рід,
Ані краса, ні сила, ні багатство,
Ніщо біди не може обминуть.
І ми,— хіба ж не так, моя голубко?
Були щасливі ми; у всякім разі
Я був щасливий від твого кохання.
І щоб в житті не трапилось зі мною,
Де б я не був, я в пам'яті нестиму
Твій образ, люба; те, що загублю я,
Нічим на світі вже не замінить.

Вона

Я слів твоїх іще не розумію,
Та вже боюсь. Лиха іде судьба.
І нам готує невідоме горе,
Розлуку, певне.

Князь

Правда, ти вгадала,
Розлука нам судилася в житті.

Вона

Хто нас розлучить? Бо хіба ж повсюди
Йти за тобою вслід не владна я?
Я хлопчиком вдягнуся. Вірно буду
Тобі служити, в дорозі, у поході,
Чи на війні — війни я не боюся —
Лиш бачити б тебе. Ні, ні, не вірю!
Чи вивідать думки мої ти хочеш,
А чи жартуєш легковажним жартом.

Князь

Ні, жартувати не здатен я сьогодні,
Не хочу і вивідувати тебе;
Не споряджаюся я ні в дальню путь,
Ні на війну, — удома я лишуся,
З тобою ж я прощаюся навіки.

Вона

Чекай, тепер я розумію все...
Ти женишся.
(Князь мовчить)
Ти женишся!..

Князь

Що вдієш?
Сама подумай ти. Князі не вільні,
Як от дівчата — не любов'ю їм
Собі шукати подруг, а на розсуд
Чужих людей, для вигоди чужих.
Твою печаль утішить бог і літа.
Не забувай мене; візьми на згадку
Пов'язку — дай, надіну сам на тебе.
Іще з собою я привіз намисто, —
Візьми його. А це я обіцяв
Твоєму батькові. Оддай йому.
(Дає їй в руки торбинку з золотом)
Прощай!

Вона

Чекай; тобі сказати повинна,
А що — не знаю

Князь

Пригадай.

Вона

Тобі

Я всім готова... ні, не те... Чекай
Не можна, щоб мене на віки вічні
Ти міг покинути... Усе не те...
А! пригадала: в мене уночі
Дитя твоє під серцем ворухнулось.

Князь

Нещасна! Що чинить? Для нього ти
Побережи себе: я не забуду
Ані дитини, ні тебе в житті.
Можливо, згодом, я і сам приїду
Провідать вас. Розважся, не журися.
Дай обніму тебе в останній раз.
(Відходить)
Ух! Скінчено,— мов на душі вільніше.
Я бурі ждав, а діло обійшлось
Доволі тихо.
(Пішов. Вона лишається непорушною)

Мельник

(входить)

Чи не вгодно буде
У млин вам завітати... та де ж це він?
Скажи, де князь наш? Чи ти ба, яка ж бо
Пов'язка! вся в камінні дорогім!
Так і горить! Намисто!.. Ну, скажу,
Дарунок царський! Ах він благодійник!

А тут же що? Капшук! бува, не гроші?
Та що це ти стоїш, і не промовиш
Ані словечка, доню? Може, ти
Від радощів нежданих одуріла,
А чи стовбняк напав тебе?

Дочка

Не вірю,
Не може бути. Я так його любила.
Невже він звір? Чи серце має він
Кошлате в грудях?

Мельник

Це про кого ти?

Дочка

Скажи, мій рідний, як могла його
Я прогнівить? а чи за тиждень, може,
Моя краса зів'яла? Чи його
Отрутою споїли?

Мельник

Що з тобою?

Дочка

Рідненький, він поїхав. Он він скаче! —
І я його, безумна, відпустила,
Йому за поли я не почепилась,
Я не повисла на узді коня!
Нехай би він з досади відрубав
Мені по лікті руки, хай би тут же
Він розтоптав мене своїм конем!

Мельник

Ти мариш!

Дочка

Бачиш-бо, князі не вільні,
Як от дівчата, з розсуду вони
Беруть жону собі.. А вільно їм
Обдурювать, божитися і плакати,
І обіцять: тебе я повезу
В мій світлий терем, в потайну світлицю,
І приберу в парчу та оксамити.
Їм вільно бідну дівчину навчать
На їхній свист опівночі вставати
І до зорі сидіти за млином.
Їм любо потішать князівське серце
Бідою нашою, а там прощай,
Іди, голубонько, куди бажаєш,
Люби, кого замислиш.

Мельник

Он в чім справа.

Дочка

Та хто ж та наречена, на яку
Він проміняв мене? Про це я взнаю,
Я доберусь, скажу їй, лиходійці:
Відстань від князя, бачиш, дві вовчихи
Не водяться в однім яру.

Мельник

Дурна ти!
Вже якщо князь засватав наречену,
То хто йому завадить може? Так-то.
Хіба ж я не казав тобі...

Дочка

І міг він
Як добрий тут зі мною попрощатись
І ще давать дарунки — он, бач, як!

І гроші! викупить себе він думав,
І посріблити мій язык хотів,
Щоб не пішла об нім погана слава,
До жінки молодої не дійшла.
Та бач, забула я — тобі віддять
Оце він срібло наказав, за те,
Що був із ним привітний ти, що доньку
За ним пускав тягатися, що їй
Не дорікав... Піде тобі в користь
Моя погибель.
(Віддає йому торбинку)

Батько
(в сльозах)

Ось дожив до чого!
Що бог послав почути! Гріх тобі
Так гірко дорікає своєму батьку.
Одне дитя у мене ти на світі,
Одна відрада в старості моїй.
То як було не жалувати тебе?
Бог покарав за те, що я недобре
Знав батьківський обов'язок.

Дочка

Ох, душно!
Змія холодна шию мені тисне...
Зміюкою обплутав він мене,
Не перлами.
(Рве на собі перлини)

Мельник

Опам'ятайся.

Дочка

Так я
Тебе б, змію, порвала, лиходійку,
Проклятую розлучницю мою!

Мельник

Ти мариш, дочко, мариш.

Дочка

(знімає з себе пов'язку)

Ось вінець мій,

Вінець ганебний! Ось чим нас вінчав

Підступний ворог, коли я зреклася

Всього того, що довго шанувала.

Ми розвінчались. — Згинь же, мій вінець!

(Кидає пов'язку в Дніпро)

Тепер усьому край.

(Кидається в річку)

Старий

(падаючи)

Ох, горе, горе!

КНЯЗІВСЬКИЙ ТЕРЕМ

(Весілля. Молоді сидять за столом)

Гості, хор дівчат

Сват

Хороше ми весіллячко згуляли.

Здорові, князю й пані молода.

Дай, боже, жить в любові вам та згоді,

А нам у вас частіш бенкетувать.

Що ж, дівоньки-красуні, ви примовкли?

Лебідки білі, що ж це ви затихли?

Чи, може, всі пісні переспівали?

Чи горлонька від співу пересохла?

Хор

Сватоньку, сватоньку,

Безголовий сватоньку!
По княгиню їхали
Та в город заїхали,
Пива бочку розлили,
Та капусту полили,
Тину поклонилися,
Ворітцям молилися:
Ворота, ворітоньки,
Покажіть доріженьку,
По дівчину їхати.
Сватоньку, здогадайся,
До калитоньки добирайся,
В тій калитоньці грошенята.
Щоб веселі були дівчата.

Сват

Насмішниці, ото й обрали ж пісню!
Візьміть, візьміть, не докоряйте свату.
(Надаряє дівчат)

Один голос

По камінню, по жовтому пісочку
Протікала бистрая річка,
В бистрій річці гуляють дві рибки,
Що дві рибки, дві малі плотвиці.
Може, чула ти, рибко-сестрице,
Про вістоньки наші, про підводні?
Красна дівка увечері втопилась,
Топлячися, друга проклинала?

Сват

Красуні! Що воно за дивна пісня?
Вона, здається, не весільна; ні.
Хто пісню цю обрав, скажіть!

Дівчата

Не я, —

Не я, — не ми...

Сват

А хто ж співав її?

(Шепіт і збентеження поміж дівчат)

Князь

Я знаю хто.

(Встає з-за столу і говорить тихо конюшому)

Вона сюди прокралась.

Скоріше виведи її. Розвідай,

Хто смів її пустить.

(Конюший підходить до дівчат)

Князь

(сідає, сам собі)

Вона, напевне,

Готова тут вчинити стільки шуму,

Що з сорому не знатиму куди

Й сховатися.

Конюший

Я не знайшов її.

Князь

Шукай. Вона, я знаю, тут. Вона

Цю пісню проспівала.

Гість

Ой же мед!

І в голову, і в ноги так і б'є —

Жаль, що гіркий: підсолодить би варто.

(Молоді цілуються. Чути слабкий крик)

Князь

Вона! Ось крик її ревнивий.

(Конюшому)

Що?

Конюший

Я не знайшов її.

Князь

Ну й дурень ти!

Дружко

(встаючи)

А чи не час княгиню видать мужу,

Та хмелем їх обсипати у дверях?

(Всі встають)

Сваха

А звісно, чає. Давайте півня нам!

(Молодих годують смаженим півнем, потім

посипають хмелем — і ведуть до спальні)

Сваха

Княгине серденько, не плач, не бійся,

Покірна будь.

(Молоді виходять до спальні, гості всі розходяться, крім свахи і друга)

Дружко

Де чарочка? всю ніч

Під вікнами я буду роз'їздить,

То підкріпитися вином не зайве.

Сваха

(наливає йому чарку)

На, випий на здоров'я.

Дружко

Ух! Спасибі.

А правда, добре обійшлося все?

Весілля хоч куди.

Сваха

Сваха

Так, слава богу,

Усе гаразд,— одне лиш не гаразд.

Дружко

А що?

Сваха

Не на добро співали пісню

Ту, не весільну, а бог зна яку там.

Дружко

Ох, ці дівчата — аж ніяк не можуть

Без витівок. Чи ж то годяще діло

Весілля князя вмисне баламутить.

Піду ж но я та сяду на коня.

Прощайте, кумо!

(Виходить)

Сваха

Серце не на місці!

Невчасно ми це справили весілля.

СВІТЛИЦЯ

Княгиня і Мамка

Княгиня

Сурмлять, здається; ні, ще він не їде.
Ох, мамонько, як був він женихом,
На крок було від мене не відходив,
Очей не зводив з мене ні на мить.
А одруживсь — і все пішло не так.
Тепер мене ранесенько розбудить
І вже велить собі коня сідлать,
Та до півночі бог зна де він їздить;
Повернеться, то ледь ласкаве слово
Мені промовить, ледь білого лица
Недбалою рукою доторкнеться.

Мамка

Княгинечко, як півень — кожен муж:
Кири куку! мах-мах крилом і геть.
А жінка завжди, наче бідна квочка,
Сиди собі та доглядай курчат.
Як ще жених — насидітись не може,
Ні п'є, ні їсть, зорить не назориться,
Женився — і турботи надійшли.
То справа є — одвідати сусідів,
То він на лови їде з соколами,
То на війну лихий його несе,
Туди, сюди, — а вдома не сидиться.

Княгиня

Як ти гадаєш? Чи не має він
Таємної коханки?

Мамка

Не гріши:
На кого б міг тебе він проміняти?
Вдалась ти всім: і вродою ясною,
І звичаєм, і розумом. Подумай,
І де йому знайти, як не в тобі,
Для себе скарб чудовий?

Княгиня

Коли б то бог почув мої молитви,
Послав мені дітей! До себе я
Зуміла б знову мужа прив'язать...
А! повен двір мисливців. Чоловік
Вернувсь додому. Що ж його не видно?
(Входить ловчий)
Що князь, де він?

Ловчий

Князь наказав усім
Додому їхать.

Княгиня

Де ж він сам?

Ловчий

Лишився
У лісі сам, на березі Дніпра.

Княгиня

І князя ви насмілились зоставить
Там одного; такі ви щирі слуги!
Мерщій назад, мерщій до нього мчіте!
Скажіть йому, що я послала вас.
(Ловчий виходить)
Ах, боже мій! У лісі серед ночі
І люд лихий, і дика звірина,
І лісовик — чи довго ж до біди!
Мерщій світи біля ікони свічку.

Мамка

Гаразд, біжу, біжу...

ДНІПРО. НІЧ

Русалки

Спливаєм юрбою
Ми з темного дна,
Промінням зігріє
Нас нічка ясна.
Любо нам пори нічної
Дно річкове залишать,
Любо вільно головою
Тихі води розтинають,
Подавать подружці голос
І повітря веселить,
Наш зелений мокрий волос
В нім трусити і сушить.

Одна

Тихше, тихше, між кущами
Щось ховається в імлі.

Друга

Поміж місяцем і нами
Хтось там ходить по землі.
(Ховаються)

Князь

Які знайомі і смутні місця!
Я пізнаю навколо знані речі
Ось млин старий! Уже він розвалився;
Веселий шум коліс завмер, затихнув;
Спинилось жорно — певно, вмер старий,
Дочку свою оплакував недовго.
Стежинка тут вилає — її немає,
Геть заросла, сюди ніхто не ходить;
Тут був садок із тином — і невже то
Розрісся він цим гаєм кучерявим?
Ось дуб той заповітний, де вона,
Мене обнявши, змовкла й похилилась,...
Чи це можливо?
(Іде до дерев, сиплеться листя)
Що це значить? Листя,

Поблякнувши, згорнулося і з шумом
Посипалось, як попіл, на чоло.
Переді мною голий він і чорний,
Як дерево прокляте.
(Входить старий, в лахміттях і напівголий)

Старий

А, здоров будь,
Мій зятю.

Князь

Хто ти?

Старий

Я тутешній ворон.

Князь

О, жах який! Це мельник.

Старий

Що за мельник!
Продав я млин отой чортам запічним,
А грошики віддав на добрий сховок
Русалці, віщій донечці моїй.
Вони в піску Дніпра-ріки зариті,
Їх рибка-одноочка стереже.

Князь

Нещасний, збожеволів. Мислі в нім
Розгублені, як тучі після бурі.

Старий

Чому ти вчора не одвідав нас?
В нас був бенкет, тебе ми довго ждали.

Князь

Хто ждав мене?

Старий

Старий

Хто ждав? вона, дочка.

Ти знаєш, я на все дивлюсь крізь пальці

І волю вам даю; нехай сидить

З тобою хоч до півнів, цілу ніч,

Ні слова не промовлю.

Князь

Бідний мельник!

Старий

Який я мельник, сказано тобі,

Я ворон, а не мельник. Дивна справа:

Як — пам'ятаєш? — кинулась вона

У річку, я побіг слідом за нею

І з кручі кинутись хотів, та враз

Відчув на спині двоє дужих крил,

Вони з-під пахов вирости раптово

І стримали в повітрі. Я з тих пір

То тут, то там літаю, то клюю

Корову мертву, а чи на могилці

Сиджу та кричу.

Князь

Ох, яка скорбота!

Хто ж догляда тебе?

Старий

Так, доглядати

Мене вже слід таки. Старий я став

І пустотливий. Догляда, спасибі,

Русалочка.

Князь

Хто?

Старий

Внучка.

Князь

Я не можу
його збагнуть. Старий, у лісі ти
Чи з голоду умреш, чи звір тебе
Розірве злий. А чи не підеш в терем
Зі мною жить?

Старий

В твій терем? ні! спасибі!
Заманиш, а потому і не зглянусь,
Намистом ще задушиш. Тут живу
І сито й вільно. Не піду в твій терем.
(Пішов)

Князь

І я всьому цьому виною! Страшно
Позбутись розуму. Вже краще смерть.
На мертвого ми дивимось в пошані
І молимося за нього. Смерть рівняє
З ним кожного. Без розуму людина
Стає вже не людиною на світі.
Навіщо їй і мова, не керує
Вона словами, брата в ній свого
Звір пізнає, сміються люди з неї,
Знущаються, і бог її не судить.
Нещасний мельник! Він тепер в мені
Для каяття всі муки роз'ятрив!

Ловчий

Ось він! Насилу ми знайшли у лісі!

Князь

Чого ви тут?

Ловчий

Княгиня нас послала.
Боїться, бач, за тебе все.

Князь

Нестерпна
її турботливість! Чи я дитина,
Щоб ні на крок від няньки не відходить?
(Іде. Русалки з'являються над водою)

Русалки

Що ж, сестриці? Поле чистим
Не помчати б нам усім?
Плеском, реготом і свистом
Не злякати б коней їм?

Пізно. Гай уже темніє,
Піють півні на селі,
Дно глибоке студеніє,
Місяць зник у чорній млі.

Одна

Почекаєм ще, сестрице.

Друга

Ні, пора, пора, пора,
Дожидає нас цариця,
Грізна, старша нам сестра,

(Зникають)

ДНІПРОВЕ ДНО

Терем русалок.

(Русалки прядуть біля своєї цариці)

Старша русалка

Лишайте пряжу, сестри. Сонце сіло.
Стовпом блищить над нами місяць. Годі, —
Пливіть зо дна під небом погулять.
Та не чіпайте ви людей сьогодні,
Ні пішого не смійте лоскотати,
Ані рибалкам невід обтяжать
Травою й мулом, — ні дитину в воду
Заманювать розмовами про рибок.
(Входить русалочка)
Ти де була?

Дочка

На землю я ходила
До дідуся. Все просить він мене
Із, дна ріки зібрати йому ті гроші,
Що їх колись він в воду повкидав
До нас на дно. Я довго їх шукала,
А що таке ті гроші, я не знаю —
І все ж таки, я винесла йому
У жменьці черепашок самоцвітних.
Він був їм радий.

Русалка

Божевільний скнара!
Послухай, доню. Знай, на тебе я
Надіюся. На берег наш сьогодні
Мужчина прийде. Дочекайся його,
Піди йому назустріч. Нам близький він,
Він батько твій.

Дочка

Той, що лишив тебе
І з жінкою чужою одружився?

Русалка

Так, він; до нього ніжно приголубся,
Скажи йому, що знаєш, доню, ти,
Хто батько твій; і розкажи, дитино,
Про мене також. Як питає він,
Чи я його забула, то скажи,
Що й досі пам'ятаю і люблю
І жду до себе. Зрозуміла ти?

Дочка

О, зрозуміла.

Русалка

Йди ж.
(Одна)
Від того дня,
Як кинулась без пам'яті я в воду
Шаленим і оганьбленим дівчатком
І в глибині Дніпра опам'яталась
Русалкою могутньою, — минуло
Сім довгих років... І щоденно я
Про помсту мрію у душі плекаю...
Та нині час, гадаю, мій настав.

БЕРЕГ

Князь

До берегів сумних цих мимохіть
Мене таємна сила притягає.
Тут все мені нагадує минуле
І днів моєї юності-весни
Любиму, хоч гірку сердечну повість.

Отут колись любов мене стрічала,
Кипуча, вільна, молода любов;
Я щастя мав, безумець!., і я міг
Так легко сам відмовитись від щастя!
Печальні мрії й спогади мої
Вчорашня зустріч знову воскресила.
Нещасний батько! Він жахливий став!
Сьогодні, може, знов його зустріну,
І він погодиться залишить ліс
І буде з нами жити...
(Русалочка виходить на берег)
Що я бачу?
Де ти взялась, дитино чарівна?
.....